

O roli nacjonalizmu w kształtowaniu się sytuacji na Bałkanach w latach 1912–1913 – rozważania Danuty Gibas-Krzak*

Geopolityczna i geostrategiczna specyfika Półwyspu Bałkańskiego przejawia się m.in. w występowaniu szczególnie niebezpiecznych, trudnych do opanowania konfliktów. Ich źródła należy szukać w spirali nienawiści między narodami tego regionu, która rozwijała się od początku XX w., a nawet w latach wcześniejszych.

Zdaniem Hueya L. Kostanicka historycznie Bałkany były regionem niestabilnym, gdzie występowały napięcia i podboje, wynikające z kompleksu wzajemnych powiązań między geografją a historią w okresie panowania tureckiego – od XIV w. do początku XX w. Korzenie współczesnego nacjonalizmu, który determinuje dzieje państw bałkańskich, sięgają poprzednich stuleci. Trzeba podkreślić, że wojny bałkańskie odegrały w jego rozwoju niebagatelną rolę, gdyż w ich wyniku wykształcił się specyficzny typ nacjonalizmu Wschodniego i zarazem „gorącego”, który w odróżnieniu od nacjonalizmu Zachodu posiada negatywny, wręcz destrukcyjny charakter. Nie ma więc cech unifikacyjnych jak nacjonalizm na Zachodzie, lecz wręcz przeciwnie jego celem jest wykreowanie nowych kultur, rywalizujących z już istniejącymi. Zdaniem Johna Plamenatza* nacjonalizm Wschodu jest „jadowity” i „fanatyczny”. Społeczeństwo nim dotknięte tkwi w skomplikowanych układach związków terytorialnych, rodowych, religijnych, posiada także tendencję do zbieżności między państwem a kulturą, stanowiącą istotę tego nacjonalizmu. Jego „gorący” charakter ujawnia się w spektakularnych działaniach, podejmowanych w celu obrony interesu narodowego, które prowadzą do odrodzenia się wcześniej istniejącego antagonizmu. Tworząca się spirala konfliktu nie ma końca, nie może wrócić do fazy zerowej, zgodnie z definicją konfliktu etnicznego, w ten sposób starcia między narodami na Bałkanach przybierają charakter permanentny i nieskończony.*

Nacjonalizm ten zyskał specyficzny charakter, nieznaną w innych regionach Starego Kontynentu. Wynikał bowiem z pragnienia dominacji, dokonania terytorialnych podbojów oraz wielkościowych idei, które występowały w nowo powstałych państwach bałkańskich. Prof. Franciszek Gołębowski podkreślił, iż nacjonalizmy bałkańskie, wsparte racjami kulturowymi, stały się źródłem niechęci, jak również wrogości, między krajami graniczącymi ze sobą. Powodem konfliktów były przede wszystkim roszczenia terytorialne, których nie można było zaspokoić na drodze porozumienia. Znalazły one natomiast odzwierciedlenie w marzeniach – potędze i budowie państw na zasadach wielkościowych, które zdominowały potrzeby zarówno władz, jak i społeczeństw w wielu państwach tego regionu, gdzie zrodziły się koncepcje: „Wielkiej Serbii”, „Wielkiej Bułgarii”, „Wielkiej Grecji”, czy „Wielkiej Albanii”. [...] Dlaczego mające najbardziej negatywne konsekwencje dla pokojowego współistnienia narodów i państw nacjonalizmy rozwinęły się zwłaszcza w tej części Europy? [...]

Nagromadziło się wiele przyczyn, które pociągnęły ludzi do walki i popełniania przestępstw. Jak podkreślił prof. Mirosław Dymarski, cierpiące prześladowania, nędzę i upokorzenia narody bałkańskie nie zdołały uwolnić się od żądzy odwetu za krzywdy, których doświadczały od pokoleń. Zemsta często miała podłoże socjalne: uboga ludność chłopska zwracała się przeciwko bejom, właścicielom ziemskim, za ich łupieżcze daniny i wyzysk, a następnie nienawiść ta przenosiła się na sąsiada innej religii czy narodowości.

* Danuta Gibas-Krzak – profesorka nadzwyczajna Instytutu Politologii Uniwersytetu Opolskiego, znawczyni sytuacji geopolitycznej na Bałkanach, współpracująca z tamtejszymi ośrodkami naukowymi

* Hueya L. Kostanicka (czyt. hjułėja kostanika)

* Johna Plamenatza (czyt. dżona plejmenaca)

D. Gibas-Krzak, *Wojny bałkańskie 1912–1913 przyczyną rozwoju nacjonalizmu „gorącego” na Bałkanach w XX wieku. Zarys problemu*, „Balcanica Posnaniensia” XIX, Poznań: Wyd. Instytutu Historii UAM, 2012, s. 123–125.

Praca z tekstem

- 1.** Wskaż różnice pomiędzy nacjonalizmami Zachodu i Wschodu.
- 2.** Wyjaśnij, na czym polega unifikacyjny charakter nacjonalizmu na Zachodzie.
- 2.** Wymień czynniki, które wpłynęły na rozwinięcie się na Bałkanach nacjonalizmu „gorącego”.
- 4.** Wyjaśnij, dlaczego konflikty narodowe na Bałkanach przybierały charakter permanentny i nieskończony.
- 5.** Korzystając z wiedzy pozaźródłowej, rozstrzygnij, czy marzenia o potędze i budowie państwa zgodnie z wielkościowymi ideami dotyczą również Polaków. Uzasadnij swoją odpowiedź.